

פרוייקט תיעוד המאבק להצלת יהודי סוריה ולבנון

ראיון עם אברהם לטי, נהריה

תאריך: 23.4.01

מראיין: אריה כהן

אריה כהן: לטי אברהם הוא בנו של ד"ר לטי נסים מקרית אתא. אני מבקש להתחיל את הראיון בכך שתספר, היית בגיל שש, שבע, שמונה, כאשר רעיון העליה מסוריה התחיל בבית להיות מדובר. ספר לי על העניין הזה, זאת אומרת איך זה עלה בכלל?

אברהם לטי: כרעיון אני לא זוכר. קודם כל באמת הגיל שאני, בוא נגיד אחרת – אני עליתי בן שבע וחצי, רבע לשמונה ש: באיזו שנה?

ת: באוגוסט '51 עלינו לארץ, ליתר דיוק 21 לאוגוסט '51. האמת שבתור ילד כל העניין הזה, כל הנושא הזה של פלסטין מה שנקרא, קראו לזה פלסטין, כן? אני בכל אופן לא הכרתי את המושג ארץ-ישראל, אבל פלסטין, אז בתור ילד בגיל שבע, שש וחצי-שבע, כבר חדר לראש שלי משתי סיבות – קודם כל הנושא של הפליטים. בוא נגיד שבסביבות, ב-48-49' הגיעו הפליטים מהארץ בעקבות מלחמת השחרור וכבר אז התחלנו לראות, הצביעו על מחנות הפליטים שהציבו אותם באזור דמשק. פיזית ראיתי אותם. אני זוכר בתור ילד שמאחד הבתים של הקרובים שלנו ראו את האהלים הלבנים, האהלים של הפליטים הראשונים שהגיעו ב-48'. מעבר לזה, פלסטין, אז אני זוכר שהרעיון התחיל להתגלגל. זכורים לי כמה דברים. דבר ראשון הסיפורים מההורים שלי, שההורים שלי בשנות השלושים שניהם היו בארץ, ביקרו בארץ אצל קרובים, חברים. אבא שלי אפילו עבד פה בחיפה באיזה שהוא פרק זמן. על כל פנים הם דיברו על פלסטין ועל ג'בל אל-כרמל. כרמל בצרפתית זה קרמל, זה סוכריה, וכילדים הוא היה מספר לנו – ג'בל אל-כרמל מלא קרמל. כילדים העיניים שלנו נצצו כשהוא אמר שהר מלא קרמל, רק לבוא ולאכול. ש: כן.

ת: או שיש איזה מקום שנקרא מלאבס, שמלאבס זה גם כן סוג של סוכריות בערבית. הוא התכוון לפתח תקוה, כן? בקיצור, הדברים האלה, בצורה כזאת, נכנס לנו, נכנסו לראש. אז כמו שאמרתי הסיפורים האלה של ההורים, בעיקר של אבא שלי. אחר כך הפליטים, אל-פלסטיניה, אל-לאג'יין. המושג לאג'א, פליט, שהתחיל. אל-לאג'יין שהגיעו מהארץ. הזכרון האחרון שזה היה ממש לפני היציאה, שאני זוכר שאני בהתלהבות מאוד גדולה ערב לפני שאני נסעתי ויצאתי מסוריה ללבנון, שאחר-כך אני ארחיב, אני זוכר באיזו התלהבות באתי לספר לחברים – מחר אני נוסע ללבנון ומשם אנחנו נוסעים לפלסטין, כמדומני. אני חושב שאמרתי פלסטין. אני לא זוכר.

ש: לא דרשו ממך בבית לשמור את זה בסוד?

ת: אני לא זוכר שדרשו ממני לשמור את הדברים בסוד. אבל מה אני זוכר? אני זוכר שמספר ימים לפני שהחלטנו שאנחנו עוזבים התחלנו למכור את הרהיטים שיכולנו למכור. מה פירוש? רהיטים גדולים לא יכולנו למכור, נגיד ארונות או מיטות, כי היינו צריכים להעביר את זה ברחוב אם רצינו למכור את זה

למישהו. אבל אני זוכר שמכרנו ריהוט קטן כמו שידות, שולחנות, כורסאות, ואז העברנו את זה פשוט מגג לגג, כי הבתים של הגטו הם היו מאוד סמוכים אחד לשני. אני זוכר שאיזה שהוא שכן בבית על ידנו החליט לקנות את הריהוט הקטן שלנו. אני זוכר בלילה שבאמת העברנו את זה מהגג שלנו, של הבית שלנו, לגג של הבית השכן. זה היה מבחינתי הסימן שאנחנו עומדים לנסוע. הנה, אנחנו מוכרים את הריהוט. נדמה לי, אני לא בטוח, שאת הריהוט הגדול יותר השארנו שם לאחת השכנות, שכנה נוצריה. ש: כן.

ת: אגב, זכרון נוסף שאני זוכר גם כן שוב שקשור לפליטים שבאו מהארץ, היתה לנו שכנה נוצריה שהגיעה מחיפה, פליטה מחיפה ממשפחת חדד, אני זוכר עד היום את שם המשפחה. היא מאוד נקשרה לאמא שלי. אני לא יודע אם ההורים שלי סיפרו לך על זה. היא היתה ממשפחת חדד וההורים שלי לא חששו להגיד לה שהנה הם עולים לארץ, הם הולכים לנסוע לארץ ישראל, כי באמת נקשרה ביניהם חברות וידידות מאוד עמוקה. אז היא אמרה לה – תשמעי, אם אתם מגיעים לחיפה, אז הנה את רואה זה המפתח של הבית שלנו. קחי אותו, וכל מה שהבית, עם כל התכולה עם כל מה שיש, זה שלכם. אני לא זוכר את שם הרחוב, אבל היא אז גם ציינה את שם הרחוב. טוב, היא לא ידעה שהבית כבר הפך לרכוש נטוש ושמישהו כבר השתלט עליו וזה. על כל פנים, זה רק מראה לך איזה קשרים ואיזה קירבה ויחס מאוד הדוק היו בין, זה לא כל הערבים אותו דבר כמו שאומרים.

ש: אתה זוכר יחס מיוחד דוקא אל הנוצרים?

ת: לא, לאו דוקא לנוצרים, כי אחר כך אני אספר לך בדיוק איך עברנו מסוריה ללבנון בדרך לארץ, אז אתה תבין שכל אלה שעזרו לנו היו גם נוצרים, היו גם דרוזים והיו נדמה לי גם מוסלמים. ש: מבריחים זאת אומרת.

ת: מבריחים. כשאבא שלי ברח איתם הם היו מוסלמים. על כל פנים, על מנת לא לעורר תשומת לב כשהחלטו לעלות לארץ, אז אנחנו מה שנקרא עברנו אחד אחד ובאין רואה. הראשון שעבר, שנסע מסוריה ללבנון, זה אני הייתי. ושוב, מי שהסיע אותי ללבנון זה חבר נוצרי של ההורים שלי שלקח אותי יחד איתו במונית. עברנו דרך מעבר הגבול

ש: הוא היה בעל מונית?

ת: הוא לא היה בעל מונית, אבל הוא נסע, היה לו דרכון סורי הוא יכל לעבור. הרי בין סוריה ולבנון אפשר עם הדרכונים הסורים. הלבנונים היו עוברים באופן חופשי ואני הוצגתי כאילו אני הבן שלו. התלוויתי אליו ואז הוא הביא אותי לקרובים שלי, דודה שלי, אחות של אמא שלי בבירות בלבנון. אנחנו, ההחלטה שלנו היתה להתחלק לשנים. היינו משפחה – אבא, אמא ועוד ארבעה אחים. אני הבכור ועוד שלושה. החלטנו שכל אחד מגיע לחוד, ושוב, מעינא בישא מה שנקרא, שלא יראו בבת אחת משפחה יהודית יוצאת, כי אז כבר היו האיסורים וההגבלות לגבי יהודים שלא יצאו ממקום למקום. על כל פנים אנחנו, הראשון אני נסעתי. אח שלי שצעיר ממני בשנה וחצי פשוט נסע עם השכנה שלנו הנוצריה שהיא המוצא שלה מעין-ערב. עין-ערב זה כפר לבנוני באזור דיר אל-עשאיר. זה בתוך לבנון. היא מעין-ערב. אגב, פיליפ חביב שהיה שליח אמריקאי פה למזרח התיכון המקור שלו מעין-ערב. כפר נוצרי טהור על יד דיר אל-עשאיר, זה בדרום הבקאע, על מורדות ג'בל אל-שיח.

ש: החרמון.

ת: החרמון, כן. על כל פנים, היא לקחה אותו כאילו היה הבן שלה ובאה לבקר בעין-ערב יחד עם הילדים ומשם היא גם כן הביאה אותו לדודה שלי בבירות.

ש: ... שלבים, לקחו ימים או

ת: זה שלבים שנמשכו כמה שאני זוכר נדמה לי במשך שבועיים. אחר כך הגיע אח שלי השלישי עם אותו אדם שהבריח אותי ובסוף הגיעה אמא שלי יחד עם אח קטן קטן, הכי קטן, חביב. היא הגיעה איתו שוב עם אותו אחד שהציג אותה כאשתו. היא אפילו לא היתה, היא לא עברה ביקורת דרכונים. הם עברו, פשוט הוא אמר שזאת אשתי ובצורה כזאת הם עברו את ביקורת הגבולות, נקרא לזה, בדרך.

ש: ואבא אני מבין ... בסוף.

ת: האבא החליט ש, הוא הגיע בסוף. הוא החליט שהוא צריך לעבור את הדרך בצורה הרפתקנית יותר. יצא לו להכיר מבריחים מאזור זבדאני, אני לא זוכר בדיוק מאיזה כפר. יכול להיות מזבדאני עצמה, או מאיזה שהוא כפר שם. זבדאני היא ממש על גבול הלבנון.

ש: עדין בתחום סוריה?

ת: בתחום סוריה, כן, אבל בקעת הזבדאני יש שם זבדאני, מדאיה, בעיין. זה כל מיני כפרים. זה אזור המעינות של דמשק. על כל פנים הוא גם הביא איתו את כל הציוד. אבא שלי היה רופא שיניים, והוא הביא חלק גדול מהציוד שלו שיכל לקחת אותו באיזה שתי מזוודות קטנות. הוא פחד שתהיה איזו שהיא ביקורת במכס במעבר הגבול. יראו ציוד רפואי, אתה יודע, כל מיני צבתות לעקירת שיניים, כל מיני תרופות, כל מיני זה. החליט שהוא עובר את הגבול בהברחת גבול ואז הוא באמת עבר את הגבול בהברחת גבול. הגיע, בעבר הלבנוני הוא הגיע ברור עם מבריח סורי, לכפר שנקרא קוסאיה בבקעת הלבנון, ומשם הוא הגיע לבירות.

ש: זה היה נתיב ידוע ...

ת: תראה, זה ידוע, כל עיירות הגבול התעסקו בהברחות. אם זה הברחת אנשים, אם זה הברחת רכוש, אם זה הברחת, קח לך לדוגמה

ש: סחורות.

ת: סחורות. קח לך לדוגמה, אם אתה לוקח לדוגמה את חניתה או את מטולה או את זה, אז המקומת האלה היו מיועדים להברחות. הבריחו למשל אצלנו בתקופת הצנע, הבריחו בקר מלבנון לארץ דרך חניתה לדוגמה. עיירות גבול בכל העולם זה עיירות של מבריחים. אין פה אפס. בקיצור, אני חושב תוך שבועיים, עשרה ימים, היינו כולנו בבירות אצל דודה שלי ממשפחת גדע, אחות של אמא שלי.

ש: המקור שלהם אבל דמשק?

ת: כן, כן. מדמשק.

ש: הם הגיעו לשם

ת: הם הגיעו כנראה בשנות העשרים.

ש: אה, כבר בשנות העשרים?

ת: בשנות העשרים הם הגיעו לבירות. עשרים, שלושים. הוא גם דמשקאי. זאת אומרת שניהם אגב נפטרו כבר, כן? על כל פנים אנחנו התמקמנו שם אצלם, וזאת היתה תחנת האיסוף שלנו בדרך לארץ.

ש: תרשה לי כאן לשאול אותך שאלה קטנה. כל המבצע הזה שאבא איך אומרים מארגן, והסדר של האנשים שיוצאים מהבית, זה היה ארגון עצמי בלבד שלו?

ת: ארגון עצמי שלו. זה חברים שלו, זה אנשים שהוא הכיר אותם שהוא עבד איתם. אם זה חברים מהשכנים או חברים לעבודה. אני לא זוכר את כולם, אבל זה חברים מה-, תראה, בתוקף העבודה שלו היו לו הרבה חברים. דרוזים, נוצרים, מוסלמים. לא היתה הבחנה. חלק מהם כנראה ידעו בבירור שאנחנו בדרך לארץ. לא היתה הבחנה בענין. וכן, זה היה ארגון שלו. את המבריה למיטב ידיעתי שהעביר אותו מסוריה ללבנון, מזבדאני לקוסאיה, נדמה לי שיצא לו להכיר אותו בבית סהר. הוא היה בכלא. אבא שלי היה כמה חודשים בכלא, ודאי הוא סיפר לך את הקטע הזה. למיטב ידיעתי הוא הכיר אותו שם, שם יצר איתו את הקשר וכנראה שכבר אז הוא תכנן שהוא מתכוון, נוסע לארץ, בדיוק. זהו.

ש: אז אתם נמצאים בבירות.

ת: אנחנו נמצאים בבירות.

ש: כל המשפחה.

ת: כל המשפחה, כן. אבא, אמא, ארבעה אחים.

ש: מתי הושלמה המשימה הזו שכולם הגיעו ב...

ת: אמרתי לך, עד כמה שאני זוכר זה היה תוך שבוע, עשרה ימים. כולנו

ש: לא, אני מדבר מה התאריך. איזה חודש? אתה זוכר משהו?

ת: תראה, כשעלינו לארץ זה היה, אמרתי לך, 21 לאוגוסט '51. אני מעריך שכל הסיפור הזה התחיל בהתחלת אוגוסט.

ש: אה, בתחילת אוגוסט.

ת: תחילת אוגוסט. יכול להיות אוגוסט זה חופשת בתי ספר, אני מתאר לי שגם שם היתה חופשת בית ספר, אני זוכר כנראה. אז כן, אני מעריך תחילת אוגוסט. אתה יודע, בימים הראשונים של אוגוסט. זה לא, קשה לי כרגע בדיוק לנקוב בתאריך מדויק.

ש: כן.

ת: אגב, אני למדתי שם בבית ספר על שם בן-מימון בדמשק, שנתיים, ושנה אחת אני למדתי אצל ה"פֶּרֶר", בית ספר צרפתי של הנזירים. בית ספר חילוני של הנזירים, לא יהודי. אחר כך אני עברתי ללמוד בבית ספר תלמוד תורה, שאגב אבא שלי היה המנהל שם. הוא בטח גם סיפר לך את הקטע הזה. זהו. שוב, אז אמרנו זכרונות הילדות לגבי ארץ-ישראל אמרתי לך, והנושא של הפליטים, הנושא של השכנה שלנו שבאה מהארץ ונתנה לנו את המפתח של הבית שלה, הנושא של מחנה הפליטים שראינו אותו.

ש: או.קיי, אז אתם נמצאים בבירות.

ת: אנחנו נמצאים בבירות.

ש: מה אתם עושים בבירות?

ת: אבא שלי כנראה יוצר את הקשר עם המברייחים שאמורים להבריח אותנו מלבנון לארץ. הוא החליט שהוא מגיע בדרך הים.

ש: הבנתי. אבל תרשה לי שאלה מקדימה לפני. אז בלבנון היתה רשת של הברחה מטעם המוסד לעליה ב' שנשארו שם, מטעם הסוכנות היהודית, לא?

ת: יכול להיות שהסיפור שאתה מתכוון אליו היה בתקופה יותר מאוחרת, ב-59'. אנחנו מדברים על 51'. יכול להיות שהרשת הזאת שנקראת אחר כך מאוחר "רשת שולה" פעלה בתקופה יותר מאוחרת. היהודים באותה תקופה שאני מדבר עליה הגיעו בצורה לא מסודרת, ספורדית כזאת, טפטופים כאלה, אם זה בדרך הים, אם זה בדרך היבשה.

ש: שולה עבדה ב-49'-51', בלי שום ספק, והיו איתה עוד כמה.

ת: כן. אני לא יודע באיזו מידה בתקופה הזאת היא התעסקה בנושא של עליית יהודים. זאת אומרת גם מהמחקר שאני עשיתי אחר כך, העבודה שאני עשיתי במסגרת השירות הצבאי שלי לימים, לא עליתי על חומר, לא עליתי על אינדיקציות ששולה עבדה בענין הזה בין השנים 51' – 59'. לא ראיתי מסמכים בנושא.

ש: הבנתי.

ת: יכול להיות שהגיעו בטפטופים קלים. אני גם לא יודע באיזו מידה בכלל שולה פעלה להעלאת יהודים או סייעה או קשרה עם מברייחים בדרך הים. נדמה לי שעיקר פעילותה היה בדרך היבשה.

ש: גם וגם.

ת: אני לא יודע. על כך פנים, אבא שלי לא הסתייע בשולה.

ש: או.קיי. לא הסתייע בכלל באנשים מן הארץ ...

ת: לא הסתייע באנשים, זה אנשים שאני לא יודע איך הוא הגיע אליהם. זה מברייחים שקיבלו מאיתנו שכר על ההברחה שלהם בדרך הים מלבנון לארץ. זה עד כמה שאני זוכר. אני לא יודע מה אבא שלי סיפר לך בענין הזה. על כל פנים, איך אנחנו מתארגנים? אנחנו החלטנו, המשפחה שלנו החליטה להתפצל לשניים. זאת אומרת בהגעה לארץ החלטנו להתפצל לשניים כשהקבוצה הראשונה זה אבא שלי, אני ואחי השני נגיע ראשונים. אחרי מספר ימים תגיע אמא שלי עם עוד שני אחים. למה זה? מספר חודשים לפני שאנחנו באנו, עולים מלבנון לארץ נעלמו, נרצחו.

ש: משפחת לוזיה אתה מתכוון?

ת: אני לא זוכר את ה, יכול להיות משפחת לוזיה. על כל פנים

ש: חלק ממנה ...

ת: היו שם, דיברו נדמה לי על משפחות היו שם גם מחלב וגם מדמשק

ש: וגם מעיראק.

ת: יכול להיות, אני לא יודע. אין לי את השמות. אבל מה שאני יודע מתוך הסיפורים שהיו שם נדמה לי 12 עולים שהמברייחים הרגישו שכנראה לאותם עולים יש הרבה כסף, הרבה זהב וזה, החליטו שגומרים עליהם, רוצחים אותם ולקחו להם את הכסף. לפי הסיפורים ששמעתי, חלק מהגופות נפלטו באזור נהריה, גשר הזיו. בצפון בכל אופן. שתיים או שלוש גופות מהיהודים שנרצחו. עכשיו הרצח הזה של היהודים

האלה, של העולים האלה, הפסיק את העליה בדרך הים לאיזו שהיא תקופה, נדמה לי של כמעט שנה. למעשה אנחנו, כשעלינו באוגוסט 51', היינו הראשונים שחידשו את הקו הזה. מתוך חשש שחס וחלילה יקרה גם כן עוד פעם רצח מהסוג הזה, אז ההורים שלי החליטו שאנחנו מתחלקים לשניים. זה כמו, אתה יודע, כמו אנשים שנוסעים, טסים לחוץ לארץ, מפחדים שבמטוסים, מפחדים שמטוס יתרוסק, אז המשפחה מתחלקת.

ש: על פי אותו הגיון.

ת: על פי אותו הגיון, בדיוק. על פי אותו הגיון גם, כדי שנדע שאנחנו הגענו בשלום, אז אמא שלי מסרה לאבא שלי איזה שעון ישן ואמרה לו – מסור אותו בחזרה למבריהים וזה סימן שאכן הגענו בשלום. וזה אכן מה שקרה, זאת אומרת שאנחנו הגענו ב-21 לאוגוסט, אבא שלי נתן למבריה את אותו שעון ואומר לו – תן את זה לאשתי, היא יודעת כבר מה לעשות עם זה. ברור שהמבריה לא ידע בדיוק במה מדובר, אבל מזה הבינה אמא שלי שאנחנו הגענו בשלום.

ש: וגם השלימה את התשלום ...

ת: וכנראה גם השלימה את התשלום אני מתאר לי. בסירה שאנחנו הגענו אז אנחנו יצאנו מאיזה שהוא מחוף בירות. מאיזה שהוא מקום. בכל אופן חיכינו, עברה מונית שאספה את כל אותם אנשים שהיו אמורים לעלות באותה סירה. הסירה, עד כמה שאני זוכר, היו שם 15 איש, 20 איש, אני לא זוכר. סירת דייגים. 15, 17, 20 איש. לא יודע, לא זוכר בדיוק כמה.

ש: אז כאן באמת יש שאלה, איך המונית הזאת אוספת מספר אנשים? הרי יש כאן ארגון. אז זה לא רק האבא לבד.

ת: אין לי מושג. אני לא, זה אני באמת לא יכול לענות על השאלה. בכל אופן אני זוכר שאנחנו ממתנינים, התמונה הבאה שיש לי שאנחנו יושבים על חוף הים כפופים, כשהמגדלור שנמצא במרחק שלושה קילומטר, של בירות, לא יגלה אותנו. אפשר לחשוב, כן?

ש: זה היה באמצע הלילה?

ת: בלילה. אני יודע, בטח תשע, עשר בלילה אני משער לי. כי תראה, אם אנחנו הגענו בשעות הבוקר המוקדמות, בשבע, שמונה בבוקר לראש הנקרה, קח תשע שעות אחורה, אז אתה מגיע לכמה?

ש: בסביבות תשע, עשר.

ת: כן, תשע, עשר. משהו כזה. בכל אופן הדרך לקחה בין תשע לעשר שעות, הפלגה בים.

ש: כן.

ת: בקיצור אנחנו ממתנינים על חוף הים, על החול. הסירה מגיעה מאי שם, לא יודע בדיוק. עולים עליה, מכניסים אותנו, את הילדים הקטנים. ברור שכמה מטרים הלכו בתוך המים כדי לעלות לסירה כי אין מזה, אין כלום. זה חוף ים, חוף בלי מזה בלי שום אפשרות גישה לסירה. אבל הסירה בטח היתה בטח במרחק איזה חמישה, ששה מטרים מהחוף.

ש: בכל אופן מבריה אחד אמרת ... אתכם על החוף?

ת: כן. עד כמה שאני זוכר יכול להיות שזה ככה. אני לא זוכר כמה מבריהים היו בסירה, אולי שניים שלושה אני מתאר לי. זהו ומפליגים. ההפלגה ארכה בערך תשע, עשר שעות אני מעריך, משהו כזה.

בשעות הבוקר המוקדמות אנחנו מגיעים לראש הנקרה, רגל הפיל מתחת למנהרת הרכבת. משם אנחנו עולים למעלה לנקודת המשטרה

ש: מורידים אתכם שם.

ת: מורידים אותנו, המשטרה מחכה למטה. כן, זה שוטרים מסתבר. חיילים, שוטרים, אולי אנשי סוכנות גם, אני לא יודע. בכל אופן

ש: מקבלים אתכם.

ת: מקבלים אותנו.

ש: מודעים לזה שאתם ...

ת: מודעים, מודעים. כן, בהחלט. הסירה מפליגה ואנחנו עולים למעלה לנקודת המשטרה. שם מקבלים את הריסוס של הדי.די.טי. זה אני זוכר את זה טוב מאוד.

ש: על כל הבגדים ...

ת: על כל הבגדים. הזכרון הבא שלי זה שלא יודע איך אבל הגענו מראש הנקרה לתחנת האוטובוסים בנהריה.

ש: לפני שאתה מגיע לנהריה, עשו אתכם שם פעולות רישום, סוכנות וכל

ת: אני מתאר לי שכן.

ש: אתה לא זוכר אבל?

ת: אני לא זוכר.

ש: הבנתי.

ת: אבל אני מתאר לי שכן, שעשו פעולת רישום, כל מה שקשור בזה. בטח אמרו להם – תגיעו לשער עליה. לא יודע. בכל אופן הזכרון הבא שלי שאנחנו יושבים, אבא שלי ואני עם אלה שהביאו אותנו, בתחנת האוטובוסים בנהריה. חול ותחנה אחת, זה הכל.

ש: מי מעביר אתכם?

ת: לא זוכר. את הקטע הזה אני פשוט לא זוכר איך הגענו לנהריה. משם הגענו לשער עליה.

ש: במשאית?

ת: באוטובוס כזה, באוטובוס. אוטובוס, משאית, לא יודע. לא זוכר את הנקודה הזאת.

ש: או.קיי. מגיעים לשם

ת: לא זוכר את הנקודה הזאת. יומיים אחרי שאנחנו מגיעים, ב-23 לחודש, אמא שלי עם שני האחים שלי מגיעים. מצטרפים אלינו לשער עליה.

ש: לגבי שער עליה, שם אתם

ת: וזהו, שם אנחנו מתאחדים מחדש.

ש: או.קיי. שם בשער עליה אתם מקבלים אהל אני מבין משפחתי

ת: לא.

ש: אז איך?

ת: זה לא היה אהל, זה היה בדון עד כמה שאני זוכר. זה לא היה אהל.

ש: אה, זה היה בדון מה שנקרא.

ת: בדון, כן. נדמה לי שאפילו היינו עם עוד משפחה נוספת. אני זוכר שם את התורים שעמדנו עם צלחות לאוכל. זיתים שחורים, עד היום אני זוכר את הזיתים השחורים, ריבה ומרגרינה. אתה יודע, תור כמו בצבא, כמו מחנה פליטים, בקיצור. עומדים בתור לאוכל כדי לקבל אם זה ארוחת הצהריים, אם זה ארוחת הבוקר, ערב. לא פעם. שם כמה היינו, אני כבר לא זוכר, חודשיים-שלושה.

ש: חודשיים, שלושה חודשים.

ת: עד כמה שאני

ש: אתה זוכר שם עוד משפחות מסוריה לבנון?

ת: לא. אה, כן, אלה שבאו איתנו באותה הזדמנות בסירה. משפחת קמעו אני זוכר שהיתה איתנו. בעצם זאת המשפחה היחידה שאני זוכר, משפחת קמעו. אני זוכר אותו כי הוא גם היה בעל מכולת בדמשק עד כמה שאני זוכר.

ש: כן.

ת: אז אותו אני זוכר. אחר כך הם היו איתנו במעברה כשגרנו בקרית נחום. משפחות נוספות מדמשק שהיו? בעצם רק, אה כן, משפחת סאיר, אלמנה

ש: סאיג?

ת: סאיר. לא סאיג, סאיר. זה צורף למעשה. אלמנה עם שתי בנות שלה. כן, עם שתי בנות וכן או רק שתי הבנות. הם גם כן דמשקאים, הם גרים בכפר אתא כרגע. האמא נפטרה. מי עוד שאני זוכר דמשקאיות מאותו הזמן? זהו, זה מה שאני. תשמע, אני לא, בטח ההורים שלי זוכרים

ש: כשהיית שם חודשיים-שלושה בשער עליה, קיימו איתכם איזו פעילות של מדריכים ... משהו?

ת: לא זוכר.

ש: לא זוכר דבר כזה?

ת: לא זוכר.

ש: או. קיי. מה קורה לאחר מכן?

ת: לא זוכר אבל מה שאני זוכר שהאוכל היה על הפנים מה שנקרא. היית את הכל, המתוק עם המר עם המלוח עם הזה הכל בצלחת אחת בלי לא ... זה אני זוכר, זיתים שחורים יחד עם הדברים המתוקים. אני זוכר שיום אחד קיבלתי מכות מאמא שלי למה רציתי "רוז מוחמד" אם אתה יודע מה זה, אורז עם, היה יום שישי נהוג לאכול רוז מוחמד וזה מה שרציתי. ואיפה? אין מה לבשל. אנחנו מקבלים אוכל מוכן. אין מצרכים, אין כסף, אין כלום. זה לא עם מטבח. בקיצור, אמא שלי מרוב כעס על זה שהיא לא יכולה למלא את מה שאני רוצה הרביצה לי, כן? מה, מאיפה אני אביא לך יום שישי רוז מוחמד. אורז זה חלק, זה

ש: אתה זוכר שהיו גם זריקות? ...

ת: זריקות? אני לא זוכר. לא בשער עליה. מה שכן אני זוכר בתור ילד שהמקום היה מגודר ויום אחד ראיתי איזה מפרשית בים. ראיתי רק את החלק העליון שלה וכל כך רציתי לצאת לראות את כל הסירה. זה ממש, להרגיש את החופש יותר, כי עד כמה שאני זוכר אסור היה לצאת. אסור היה לנו לצאת שם

באופן חופשי. כל מי שיצא היה צריך להרשם. נדמה לי, אני כמעט בטוח אפילו. זכרון נוסף שזכור לי משם שסבא שלי הגיע, סבא שלי שכבר היה, זאת אומרת סבא שלי ש: משפחת אבא.

ת: משפחת אבא ומשפחת אמא. הם היו כבר שנה, הגיעו לפנינו, שנתיים בעצם יותר נכון, ב-49'. באו לקחת אותנו כדי להקל על אמא שלי בכל המעמסה, בכל העומס, בכל הצער, בכל השינוי הזה. ש: לאן?

ת: לתל אביב, אליהם. פשוט להקל עליה קצת.

ש: המשפחה של האמא זה משפחת?

ת: המשפחה של אמא שלי זה משפחת, אמא שלי היא גם משפחת לטי. אמא שלה זה משפחת כבדיה.

ש: כן. אז הם באו ואספו את ...

ת: סבא שלי מצד אבא שלי אני זוכר שבא ולקח אותי. אני לא זוכר אם עוד מישהו מהאחים שלי הלך, אבל זה מה שאני באמת זוכר. זהו, זו היתה הנסיעה הראשונה שלי לתל אביב.

ש: אני מבין שאתה נמצא בתל אביב. באיזו שכונה דרך אגב בתל אביב?

ת: שכונת התקווה. בשכונת התקווה גרו הרבה יהודים דמשקאים. בכל אופן זאת היתה הנסיעה הראשונה שלי לתל אביב. אני זוכר אוטובוס קטן, ישן, עם הדלת מאחורה שנפתחת עם ידית ככה. אז באותה תקופה עוד היו נוסעים בעמידה. חלק מהנוסעים היו נוסעים בעמידה למה לא היו הרבה אוטובוסים. בודאי האוטובוסים היו יוצאים כל כמה, בטח כל שעתים אוטובוס. בקיצור, נכנסנו פנימה לאוטובוס, אין מקום ישיבה. סבא שלי בלי בעיות, עדין עם הלבוש המסורתי שלו, עם הקומבאז מה שנקרא, אם אתה יודע מה זה. הקומבאז זו הגלימה הזאתי, גלימה עם אבנט וזה.

ש: כן, כן.

ת: התישב על הרצפה ליד הדלת, שם אותי בחיקו וככה כל הדרך לתל אביב. זה היה הזכרון, זאת הנסיעה הראשונה לתל אביב. בכל אופן בשער עליה היינו חודשיים-שלושה, אני באמת לא זוכר כרגע. משם כמו שאתה יודע היו מחלקים למעברות. עכשיו אני יודע שזה מעברות, עכשיו אני אומר לך מעברה. נפל בחלקנו להגיע למעברת קרית נחום. זה בדרך לכפר אתא, קרית אתא היום.

ש: זה חלק מקרית אתא.

ת: זה חלק מקרית אתא. קרית נחום, על יד זה היתה שכונה שנקראה עיר גנים, קרית שטנד. המעברה היתה בין עיר גנים לקרית שטנד. פינת הדרך שנוסעים לבית החרושת דשנים. על כל פנים אנחנו מגיעים לשם למעברה, זה אוהלים, מעברת אוהלים. אמרו לנו – פה אתם תגורו. כל אחד, כל משפחה קיבלה אוהל. אני זוכר עד היום זה הזכרון שקשה למחוק אותו, אי אפשר לשכוח אותו גם. אוהל צבאי, איך נקראים האוהלים האלה?

ש: ארבע.

ת: ארבע על ארבע, כן. אוהל צבאי, ארבע על ארבע. אתה נכנס פנימה. פשוט לקחו ששים, שבעים, מאה אוהלים, אני לא זוכר כמה, הציבו אותם באמצע שדה חרוש של תירס. תירס שקצרו אותו ועדין הגדמים עדין עם השרשים באדמה.

ש: אוהל עשר.

ת: אוהל עשר, שמונה, לא זוכר. אוהל הודי, סליחה. זהו, אוהל הודי. בקיצור נכנסנו לאוהל, היינו צריכים לעקור את השרשים של התירס, את הגדמים, ליישר את האדמה על מנת שאפשר יהיה להציב את המיטות שנתנו לנו. מה זה המיטות? המיטות לוחות עץ. בפירוש לוח עץ שבעצם שלושה לוחות עץ ארוכים מחוברים לרוחב על ידי עוד שלושה מוטות. זה לוח עץ. מזרון קש מבד חקי. איך בשיר של הגשש – מטבק של מזרונים עושים את, השיר של הסיגריות וטבק. זה קש ממש, קש עשב כזה קשה. את זה היינו מציבים על שני "חמורים" כאלה ממתכת. שניים, שלושה. זהו, זאת היתה המיטה. לימים, אה לא, זה כבר סיפור אחר, זה תיכף אני אספר לך. טוב, כדי שאני לא אשכח, לימים אני זוכר שכבר עברנו למגורי קבע ההורים שלי קיבלו חשבון מהסוכנות לשלם להם על העליה שלנו לארץ. כולל המיטות, כולל עצם העליה.

ש: והציוד האחר.

ת: והציוד. אז אבא שלי אומר להם, הלך אליהם – חברה, אתם לא שילמתם עבור העליה שלי. אני שילמתי את זה מכספי. מקסימום אני יכול לתת לכם, להשתתף איתכם בציוד שאתם רוצים. בקיצור, אז קיבלנו מיטה וזה כל נפש, שמיכות וזהו.

ש: רק לא השלמת את הזה, הכריחו אותך, אני כבר לא זוכר מה ...

ת: אני, יכול להיות שהוא שילם, אני חושב.

ש: על הכל?

ת: על העליה לא, ודאי שלא.

ש: על העליה לא.

ת: כן. על העליה אנחנו שילמנו. באנו, אנחנו שילמנו מחיר האניה.

ש: כן. של הסירה.

ת: אנחנו הגענו, מחיר הסירה שילמנו למבריחים.

ש: כן.

ת: זו היתה המעברה. היו שבעים, ששים אוהלים, אני באמת לא זוכר כמה אוהלים היו.

ש: כמה היו שמה דמשקאים או לבנונים?

ת: טוב, היתה איתנו משפחת סאיר, היתה איתנו משפחת קמעו. אחר כך, בשלב מאוחר יותר, אני לא זוכר מתי, הצטרפה עוד משפחת אלפיה. חיים אלפיה.

ש: לא אותה משפחת אלפיה החיפאית ...

ת: לא, לא. אבל הם כנראה, הם קרובי משפחה. משפחת חיים אלפיה. אם היו עוד דמשקאים איתנו אני באמת כבר לא זוכר. לבנונים לא היו. תראה, לבנונים לא עלו לארץ בתקופה הזאת. לבנונים בכלל גם בכל התקופה שעשיתי עליה בזמנו אחר כך את העבודה, לא היה אף יהודי לבנוני.

ש: כן.

ת: דמשקאים אז אמרתי לך אולי היו עוד משפחות שאני לא זוכר. אבל אלה אני זוכר בודאות. על כך פנים, היינו חצי שנה באוהל בערך, ואז שם התחילו לבנות את המעברה מצריפים. על יד האוהלים התחילו לבנות מעברה. הם בנו במושגים אני חושב, זאת היתה מעברה ענקית. מעברה

ש: של אלפי עולים.

ת: מה? מאות. אלפי אני לא יודע אבל מאות עולים. זאת אומרת אם באו

ש: איך קראו לה? מעברת?

ת: מעברת קרית נחום.

ש: אהה.

ת: זאת אומרת אם נאמר באוהלים היינו ששים שבעים אוהלים לא יותר, אולי מאה, פה אני חושב היו איזה חמש מאות צריפים, זאת אומרת חמש מאות משפחות לפחות. היא היתה, המעברה השתרעה מכביש המפרץ – קרית אתא ועד חצי הדרך לכיוון בית החרושת דשנים. אני חושב זה מרחק של לפחות קילומטר בערך. אני מעריך קילומטר, כן.

ש: קילומטר על קילומטר.

ת: בערך. לא, פחות. קילומטר אורך, אולי. לא זוכר, אבל היו לפחות חמש מאות, שש מאות משפחות במעברה הזאת.

ש: עולים מכל ...

ת: עולים מכל הארצות וזהו. זה שוב אחד הזכרונות הכי ככה, לא טראומטיים אבל הכי חדים שיש לי מהתקופה הזאת שפתאום אני פוגש יהודים מארצות אחרות. קודם כל ההלם הראשון. אני בהתחלה חשבתי בתור ילד אנחנו היהודים היחידים. פתאום יש עוד יהודים. אני לא ידעתי מאיפה הם. פתאום אני שומע גם ערבית שאני לא מבין. אומרים – ואללה זאת ערבית עיראקית, זאת ערבית מרוקאית. ומדברים מילים שאני בכלל לא קולט אותם, לא מבין אותם. השוק הגדול יותר זה שפתאום אומרים - אלה יהודים אשכנזים, באו מאירופה. פתאום מדברים בשפות שבכלל אני לא הבנתי אותן. לא ידעתי מה זה. טוב, בתור ילד לא ידעתי על קיום של יהודים נוספים בגולה. הייתי שבע וחצי, שמונה. חשבתי אנחנו יהודים וזהו, אין יותר יהודים בעולם. פתאום אתה רואה יהודים שמדברים ערבית ואתה אפילו לא מבין את הערבית שלהם, ועוד יהודים שאתה לא מבין אותם בכלל. ואומרים לך - אלה גם יהודים. אז זה בכלל הלם, הלם טוטלי.

ש: התחלת ללמוד גם?

ת: כן, אני התחלתי ללמוד. אני ישר נכנסתי לכיתה גימל. אני זוכר עד עכשיו שעשו לנו בחינה בעברית וראו שאנחנו שולטים משהו לא נורמלי בעברית. קראנו משהו לא רגיל. אבל מה, לא הבנו שום דבר ממה שאנחנו קוראים, כי עוד בחוץ לארץ הרי לימדו אותנו לקרוא בסידור. אבל אנחנו לא הבנו מה ש: לא הבנתם את המשמעות.

ת: לא הבנו את המשמעות, כן? למעט שבת שלום או טוב תלינו. אתה יודע מה זה טוב תלינו?

ש: ...

ת: לא. טוב תלינו זה לילה טוב.

ש: אה, טוב תלינו, אה.

ת: טוב תלינו זה לילה טוב. טוב תלינו, לילה טוב. אולי מילים פה ושם בודדות בעברית שהבנו את המשמעות שלהן. אבל למעשה כשקראנו מהסידור או מהמחזור, אנחנו לא הבנו מה אנחנו קוראים.

התפללנו. כשבאנו לארץ עשו לנו בחינת קריאה, אז המנהל רואה ואללה אנחנו קוראים מצוין. אני נכנסתי ישר לכיתה גימל. אח שלי לכיתה בית.

ש: כן.

ת: על כל פנים, בית הספר, מה שהיה טוב, שהוא היה משותף גם לעיר גנים. עיר גנים אמרתי לך זה היה השכונה הסמוכה לזה.

ש: הותיקים יותר.

ת: הותיקים, החבר'ה. והם אימצו אותנו. שם היתה משפחה דמשקאית בעיר גנים שנקראה משפחת עכאוי שאימצו אותנו. והיתה עוד משפחה דמשקאית שם בעיר גנים, משפחת שיחה.

ש: מתי הם הגיעו?

ת: אני לא יודע, אבל כנראה שהם היו ותיקים בארץ. הם לא, הם גרו בשיכון שנקרא שיכון חיילים משוחררים שם בעיר גנים וזה חבר'ה שהשתחררו מהבריגדה, מצה"ל, לא יודע. בכל אופן זה שיכון לחיילים משוחררים. בתים שתי קומות וזה

ש: זה היה מעמד.

ת: היה מעמד, כן. אז זהו, אלה שתי משפחות דמשקאיות, משפחת שיחה, משפחת עכאוי, והיינו מאוד באמת קשורים אליהם. אני זוכר תמיד שאת ההבדלות במוצאי שבת היינו עושים איתם ביחד. שירים של מוצאי שבת וכל מה שקשור בזה. זה אחד הדברים

ש: בענין הזה של חינוך למסורת, היה שם בית כנסת לדמשקאים? או ... בתי כנסת סורים לבנונים?

ת: לא, לא היה. אבל העדות הגדולות היו להן את הבתי כנסת שלהן. אגב, אם אתה כבר שואל על בתי כנסת, אנחנו קיבלנו שני צריפים. כשעברנו מהאוהל לצריף קיבלנו שני צריפים. צריף אחד אנחנו גרנו, בצריף השני אבא שלי ביקש לפתוח מרפאת שיניים. לא היה לו הרבה ציוד, אז המרפאה תפסה חצי מהצריף, החצי השני היה בית הכנסת.

ש: אה, אבא נתן ...

ת: כן, כן, הסכים שיהיה בית כנסת.

ש: אה, נכון, אני זוכר.

ת: הסכים שיהיה בית כנסת. אבל כמעט אני חושב כל עדה היה לה שם זה. השוק הנוסף שהיה לי זה האידיש. פתאום אומרים אלה מדברים אידיש. איזו שפה? אמרתי לעצמי, מה זה אידיש? איפה זה ארץ האידישאים? לקחתי אטלס והתחלתי לחפש איפה זה אידישאיה, איפה זה ארץ האידישאים. אין דבר כזה. אמרתי לעצמי – ואללה, בגרמניה מדברים גרמנית אז יש גרמניה, פולניה פולנית, או.קיי, הבנו שיש יהודים מפולניה. אבל איפה זה האידישאים? מאיפה אלה באו? זה גם כן. עכשיו השוק שלי ששם פעם ראשונה ניתקלתי במילה היטלר, וזה הצטייר לי כאיזו מפלצת. לא ידעתי מה זה, עד שהחברים שלי הילדים התחילו להגיד שיש איזה אחד כזה היטלר כזה, צורר יהודים כזה שהחליט להשמיד את כל היהודים ולקח אותם ושרף אותם. אני בתור ילד התחלתי לדמיין לעצמי את כל הדבר הזה שעשה מהיהודים סבון. זו פעם ראשונה שנתקלתי בשואה. זה בכלל היה מבחינתי שוק עוד יותר גדול. פתאום לשמוע על ה, אחר כך הסתבר לי שזו השואה. אז מה? ידעתי יש איזה היטלר אחד שהרג יהודים, הרג

ששה מליון יהודים. התחלתי לשמוע את כל הסיפורים מהחברים האשכנזים בבית הספר. זה נכנס לי בתור, זה היה אחד באמת הדברים המדהימים של לעשות סבון מאנשים. זה אחד הדברים המדהימים. טוב, אני מתאר לי אבא שלי בודאי ידע על כל הדברים האלה, אבל אני בתור ילד זה טראומה. לא טראומה אבל תדהמה, תדהמה איך קורה דבר כזה.

ש: בענין הזה שבאמת, בענין הזה של יחסים בין ילדים, אף פעם לא נתקלת בענין הזה של, אתה גם דיברת ערבית הרי נכון?

ת: כן.

ש: על הרקע הזה לא היו איך אומרים ריבים בין ילדים או כל מיני אמירות?

ת: לא, לא. לא יודע. אני לא זוכר דברים קיצוניים. יכול להיות בין הגדולים אולי היה, כי הגדולים הבינו יותר, ראו אולי את הפרוטקציות של ה, אולי. אני לא יודע. להיפך, אנחנו בתור ילדים היו לנו חוויות ילדות

ש: מאוד נעימות.

ת: מאוד נעימות. אנחנו לא הבנו הרבה. מי שסבל זה הגדולים. תשמע, בתקופה, אנחנו גרנו כמה, נדמה לי ארבע שנים בצריף, היו שני חורפים עם שטפונות שמים נכנסו לנו לתוך הצריף. זה היה אזור ביצתי כל האזור הזה איפה שבנו את המעברה והיו שטפונות. השטפון של שנת '52 או '53, אני לא זוכר. מבחינת הילדים אנחנו זה חוויות, חוויות ילדות. זה מים, שטפון וזה. עלא כיפכ. אמא שלי למשל אני זוכר, אני לא יודע אם היא סיפרה לך, אבל כשהיא הלכה ללדת את אחותי, היא הגיעה אגב היתה בהריון אמא שלי כשבאה מחוץ לארץ. כשהלכה ללדת את אחותי אז הדרך היתה מוצפת הכל היה מוצף. היו צריכים לשים לה בתעלה איפה שהמים זרמו כסא גבוה על מנת שתוכל לצאת מהשביל במעברה, לעלות על הכסא, לעבור לכביש ששם חיכתה לה מונית שלקחה אותה לבית החולים.

ש: כן, הבנתי.

ת: אנחנו הילדים היו לנו שם באמת חיים טובים. מה זה, מסביב שדות ובחורף נרקיסים ואני יודע וחורשות וכלניות בגבעת הכלניות ליד בית הספר. הילדות היתה

ש: סבירה בהחלט.

ת: סבירה. לא להפך, אני חושב היה בינינו, בין הילדים היו יחסים מאוד, האשכנזים והספרדים לא היו בעיות.

ש: או קיי. אני מבין שלמדת שם תיכון

ת: לא, לא. למדתי בעיר גנים למדתי עד כיתה וו.

ש: עיר גנים זה בית ספר עיר גנים?

ת: בית ספר עיר גנים, כן. שם אמרתי לך ייאמר לזכותם שאנחנו ילדי המעברה לא למדנו במעברה. במעברה היו הגנים.

ש: גני הילדים?

ת: גני הילדים. בכפר, בעיר גנים, היה בית ספר ואנחנו כילדי המעברה היינו שם ולמדנו שם. למדתי עד כיתה וו ... שלוש שנים ובשנה הרביעית אנחנו כבר עברנו לאיפה שההורים שלי גרים כיום בקרית בנימין

לבית קבוע, שיכון, שאגב קנינו אותו ... מכספנו. שום סיוע, שום עזרה, שום כלום. הכל קנינו מזה. זהו. קרית בנימין אני, טוב זה כבר בעצם התחלנו את החיים מה שנקרא.

ש: או.קיי. אני מבין שאתה ...

ת: בעיר גנים שם אני זוכר בבית הספר את המפקדים. כל יום בבוקר מפקד. שרים שיר כל שהוא, בדרך כלל יושום יושום מדבר וציה. זה היה ההמנון של בית הספר. היו שרים אותו כמעט יום יום לפני שנכנסים לכיתות. מפקד בית ספר

ש: תיכון איפה עשית? תיכון

ת: לא, תיכון בחיפה. זה כבר, טוב זה באמת כבר, כן זה בחיפה ואין לזה שום קשר כבר עם העליה או משהו כזה.

ש: או.קיי.

ת: אז בכל אופן אני סיימתי בית ספר עממי בקרית בנימין ב-56!

ש: ואז בבית אוטומטית היה ברור שאתה הולך ללמוד בתיכון?

ת: תראה, מה זה אוטומטית? אבא שלי מבחינתו זה היעוד שלו בחיים, שכולם ילמדו. זה היה ברור מאליו. אם היינו נשארים בחוץ לארץ, כבר כשהיינו ילדים קטנים כבר אמרו, ייעדו לכל אחד מאיתנו מה הוא יהיה כשהוא יהיה גדול. אתה תהיה, אני למשל הייתי אמור להיות רופא. אח שלי השני אמור להיות, היית צריך להיות רב. השלישי אני כבר לא זוכר. אבל היה ברור להם לכל אחד מה הוא הולך לעשות בחיים. באנו לפה, הדברים משתנים. זו תקופת הצנע, תנאים כלכליים על הפנים, אני לא צריך לספר לך את התנאים האלה של שנות החמישים הראשונות. אם אנחנו כבר מדברים על הצנע, אז אחד הזכרונות הכי באמת שהיינו קונים את הדברים בתלושים. אם זה ירקות ואם זה פירות ואם זה סוכר ואם זה. הכל, כל המצרכים בתלושים. בשר לא היה בכלל. אני זוכר עד היום שמישהו שם, איזה רומני אחד, פתח חנות בשר שהיה מוכר גם עופות. הבן שלו היה מסתובב במעברה עם אופניים ...

ש: האבא ברוך השם היה לו מקצוע. היתה לו פרנסה מכובדת. איך הדמשקאים או הלבנונים האחרים הסתדרו. זאת אומרת להם היה קל יותר, קשה יותר? במה הם עבדו, עסקו? אתה זוכר? אין לך מושג? לא?

ת: אין לי מושג.

ש: אז אני מבין שאת התיכון שלך

ת: יכול להיות שאני לא זוכר. יכול להיות שקמעו אולי, אני לא זוכר, אולי פתח איזו שהיא מכולת קטנה. אני אבל באמת לא בטוח.

ש: שאלה נוספת – אני מבין שאתה בשלב מסוים הולך ללמוד בחיפה, בתיכון או במקצועי. לאחר מכן אתה מתגייס לצבא. איך ההתגייסות הזאת לצבא, ידעת מראש לאן אתה הולך בזכות העובדה שאתה יודע ערבית ואת המכיר את המנהגים?

ת: לא, לא. ... לא היה שום קשר לאן שהלכתי ומה שידעתי. אין, זהו. לא, לא, הייתי

ש: לא? הרי

ת: לא, הייתי בוגר תיכון ולא, לא יודע. הייתי בחיל הקשר. לא הייתי במודיעין בכלל.

ש: אה, רק לאחר מכן אתה מגיע

ת: זה סיפור אחר. אני גמרתי שירות סדיר, הייתי בחיל קשר, הייתי אלחוטן. אין לזה שום קשר עם מה שאחר כך עשיתי. אין לזה שום

ש: אאה, הבנתי, או.קיי. ... ששירתת אז זה היה שנתיים וחצי, נכון?

ת: שום קשר.

ש: אז שירתו שנתיים וחצי, לא?

ת: הם שירתו שנתיים וחצי. לא, אני שירתתי שלוש שנים.

ש: שלוש שנים כבר?

ת: נדמה לי שלוש שנים. התגייסתי באוגוסט '61, השתחררתי באוקטובר '64. תעשה חשבון כמה זה? מאוגוסט '61 עד אוגוסט '64 זה שלוש שנים, תיכף אני אגיד לך גם למה, כי אני עשיתי את המכינות האקדמאיות לבני עדות המזרח. הייתי מחזור שני, אם אתה יודע מה זה. אתה מכיר את המושג הזה?

ש: של אחרי התיכון. של אחרי הצבא אתה מתכוון?

ת: אז בוא אני אגיד לך. בוא אני אספר לך אולי משהו שאתה לא יודע. במסגרת סגירת הפערים נגיד בין האשכנזים לספרדים בתחום ההשכלה, האוניברסיטאות ראו שהחבר'ה מעדות המזרח לא מגיעים לאוניברסיטה. או אם הם כבר מגיעים הם נכשלים הרבה פעמים בשנה הראשונה. אמרו – בואו נחזק אותם. בואו נעשה להם מכינות. כל מה שאתה רואה היום מכינות בכל האוניברסיטאות בארץ זה התחיל מהמכינות האקדמאיות לבני עדות המזרח. הרבה לא יודעים את הסיפור הזה.

ש: לאלה שהיו מיועדים או אמורים ללמוד באוניברסיטה?

ת: תכף, תכף. אמרו ככה – אנחנו ניקח, אנחנו נאסוף בני עדות המזרח שנמצאים כרגע בשירות צבאי ושחסר להם עדין, אין להם בגרות מלאה, חסר להם מקצוע אחד או שניים. ניתן להם מכינה של חצי שנה, שמונה חודשים סליחה. ניתן להם מכינה של שמונה חודשים ובמסגרת המכינה הזאת הם יעשו את הבחינות האלה מחדש ואם הם מצליחים הם יכנסו לאוניברסיטה.

ש: אתה היית המחזור השני, ... המחזור הראשון?

ת: אני הייתי מחזור שני וזה היה ב-64' מה שאני אומר לך כרגע.

ש: כמה ב-64'? זאת אומרת מתי זה היה ...

ת: בשנת '64.

ש: כן, אבל חודש או

ת: זה נגמר באוקטובר '64. תעשה פחות שמונה חודשים.

ש: פברואר.

ת: פברואר, כן, משהו כזה.

ש: הבנתי. כשאתה אומר מחזור זה ענין של הפרש של חודש אחד מהשני או מה?

ת: לא. הפרש של שנה אחד מהשני.

ש: אה, של שנה?

ת: כן. כל שנה

ש: זאת אומרת שנה קודם ...

ת: כל שנה נכנס מחזור, בדיוק.

ש: וכמה למדו בו?

ת: לא יותר משלושים חב'ה. אז תדע לך בתקופה הזאת בני עדות המזרח לא למדו כל כך. זאת אומרת

לא הגיעו, לא גמרו תיכון הרבה. לא היתה בעיה למצוא שלושים איש. לפתוח מחזור.

ש: ... ארצי. אתה מדבר על ...

ת: ארצי. מכל יחידות צה"ל.

ש: ואיפה למדו את זה?

ת: בירושלים במחנה אלנבי. היה מחנה שם שנקרא מחנה אלנבי, על יד, זה בדרך לארמון הנציב. ליד זה

גם היה בית ספר למדעי המדינה של משרד החוץ נדמה לי או של הצבא, אני לא זוכר. בכל אופן זה היה

מחנה בריטי ישן. על יד זה היה בסיס של משטרה, בסיס גדול של המשטרה. לימדו אותנו, למדנו כל היום.

שוב, אנחנו לא

ש: ... פנימיה ...

ת: קודם כל כן, על חשבון הצבא. הצבא נתן את המקום, נתן את הלוגיסטיקה.

ש: את המורים?

ת: לא. הצבא נתן את הלוגיסטיקה ואת המקום, והאוניברסיטאות נתנו את המורים. זה היה השילוב של

הזה. היוזם של זה היו פרופ' משה אילת ופרופ' עמירן. היה פרופ' לגאוגרפיה, פרופ' עמירן. הם היו

האבות המייסדים של ה

ש: מהאוניברסיטה העברית בירושלים?

ת: כן, כן. אני לא יודע, עמירן אני יודע שהוא מת. משה אילת אני לא יודע. בכל אופן זה היה, אמרו –

זהו, אנחנו נחזק אותם. אז באמת למדו שם בעיקר מתמטיקה ואנגלית, שאלה היו המקצועות שכמעט כולם

היו זה. אבל בנוסף לזה גם למדנו מקצועות נוספים כמו פילוסופיה, ביולוגיה, פיזיקה, ספרות, מדעים.

ש: כמה זמן נמשך הפרוייקט הזה?

ת: אני לא יודע כמה הוא נמשך. הוא נמשך

ש: אחר כך היו עוד מחזורים?

ת: היו כמה מחזורים שהיו מיועדים רק לבני עדות המזרח, שוב. אתה גמרת את הזה, נכנסת ישר למעשה,

עמדת בבחינת הבגרות, נכנסת אל האוניברסיטה. ואם לא עשית, ואם לא עמדת בבחינת הבגרות אז הציון

שהיית מוציא בבחינות הפנימיות הספיק לך כאילו לבגרות, כאילו ציון בגרות.

ש: הבנתי.

ת: ואכן אני זוכר מהאנשים שכמעט אף אחד לא נכשל. זאת אומרת בסוף הקורס כמעט כולם נכנסו

לאוניברסיטה והחזיקו מעמד.

ש: כן.

ת: אחת המסקנות, וזה כדאי לך לדעת, אחת המסקנות, אנחנו בסוף הקורס עשינו מה שנקרא כנס עם

המורים, כנס של המסיימים כדי להפיק לקחים וזה ופה ושם. אתה יודע, להפיק לקחים מהזה. הגיעו כולם

למסקנה אחת, שבן עדות המזרח לא נופל בשום דבר מבן עדות המערב בתנאי שאתה נותן לו את התנאים ללמוד. כי תדע לך, שם היו אנשים שבאו מבתיים שלא ידעו בכלל מה זה עיתון. והם בעצמם הודו בזה. היו אומרים – פה פעם ראשונה אנחנו רואים עיתון בצורה סדירה. או רואים ספר בצורה זה. שוב אני אומר לך מורים שזכורים לי, יש מורה שזכור לי מאותה תקופה שלימד דקדוק, זה השופט צמח.

ש: שופט בבית המשפט העליון ...

ת: נדמה לי. לא העליון. הוא

ש: אה, לאחר מכן.

ת: או שהוא היה מרצה אחר כך באוניברסיטה. הוא שופט ... בטוח היה איזה שהוא. אגב, הרבה חבר'ה הלכו למשפטים, הרבה הלכו לרפואה. הרבה הלכו אחר כך נשארו בקבע.

ש: מה קרה איתך?

ת: אני במקרה, הסיפור שלי הוא יותר אישי. אני לא למדתי מיד. אני למדתי רק ב, מכל מיני סיבות לא יכולתי להמשיך. אני הלכתי ללמוד באוניברסיטה רק ב-68'. זאת אומרת ארבע שנים עבדתי, חזרתי הביתה וזה. השתחררתי מהצבא, חזרתי הביתה. כל מה שאחר כך זה בדיוק כמו בתי הספר הפסיכומטריים. ראית פטריות אחרי הגשם. כשראו שיש פה פוטנציאל לזה, אחרי הסיפור הזה של המכינות לבני עדות המזרח שהחזיק מעמד אולי חמישה, ששה מחזורים, אחרי זה פתאום כל האוניברסיטאות פתחו מכינות. היום תראה כל ה, בטכניון יש לו מכינות, זה יש לו מכינות. כולם יש להם מכינות. ואגב, זה היה

ש: זאת ההתחלה.

ת: זאת ההתחלה של המכינות. אלה היו מכינות לבני עדות המזרח, חבר'ה שנבחרו מכל יחידות צה"ל, הביאו אותם, ריכזו אותם במחנה אלנבי בצורה אינטנסיבית. לימדו אותנו כאילו שנה ראשונה אוניברסיטאית.

ש: טוב, יופי.

ת: זה אני חושב שזה סיפור שבאמת כדאי, אולי לא נוגע לך אבל סתם כדאי

ש: ... תהליך הקליטה.

ת: לא, לחקור אותו ככה, לראות באיזו מידה אנשים הצליחו אחרי פרויקט כזה.

ש: אז אתה בסופו של דבר מגיע לחיל המודיעין.

ת: כן, הייתי אזרח הרבה שנים.

ש: למדת? מה למדת באוניברסיטה?

ת: למדתי מזרח תיכון וגאוגרפיה תואר ראשון. עבדתי בלשכת היועץ לענייני ערבים, סגן מנהל לשכת היועץ בצפון במשרד ראש

ש: מי היה אז המנהל?

ת: יורם כץ. איזה בחור בשם יורם כץ. ב-76' אני התגייסתי לקבע.

ש: ב-76' רק?

ת: כן.

ש: הבנתי.

ת: כן. ב-76' התגייסתי לקבע. אז אם היו לך כישורים, שפה, השכלה פורמלית בוגר מזרח תיכון, גיל. לא הייתי קצין, הייתי חייל.

ש: חוגר מה שנקרא.

ת: הייתי חייל. לא הייתי קצין. הלכתי לשנה אחת מה שנקרא שנה בתשלום.

ש: של"ת?

ת: לא, ללא תשלום.

ש: באיזו מסגרת, צבאית?

ת: התגייסתי לצבא, לא רציתי להפסיד את מקום העבודה, אז לקחתי

ש: אה, חופשה ללא תשלום, כן.

ת: חופשה ללא תשלום. כן. לקחתי חופשה ללא תשלום ממשד ראש הממשלה, התגייסתי לצבא בתור ממ"ק, כי הייתי אקדמאי אז קיבלתי דרגת ממ"ק.

ש: ממ"ק זה ממלא מקום קצין?

ת: כן. בדיוק התחילה הגדר הטובה. אז נפלתי על התקופה של הגדר הטובה. אחר כך ראיתי שזה מענין, חתמתי עוד שנה, וכשראיתי שזה מענין מאוד אז התפטרתי ממשד ראש הממשלה. התגייסתי לקבע,

עברתי קורס קצינים, קורס קמ"נים, פו"מ, שמום, כל ה

ש: הבנתי. רק או שאני לא שמתני לב, אתה אולי, מתי התגייסת למשרד ראש הממשלה?

ת: למשרד ראש הממשלה זה לא להתגייס.

ש: כן, מתי נכנסת לשירות?

ת: לשירות המדינה?

ש: כן.

ת: תן לי רגע להיזכר. גמרתי ללמוד ב-71'. ב-72' נדמה לי.

ש: ב-72'. עוד לפני מלחמת יום כיפור.

ת: כן, כן.

ש: טוב. שם עסקת במה? עסקת ב...

ת: הייתי סגן מנהל לשכת היועץ לעניני ערבים במחוזות חיפה והצפון.

ש: כן. עסקת בעניני, מה שמענין ...

ת: היועץ לעניני ערבים. היועץ באותה תקופה היה טולדנו, שמואל טולדנו. אנחנו היינו הסניף הצפוני שהיינו אחראים על כל הצפון. כל הקשר עם המועצות המקומיות, עם המוכתרים, עם השבטים, עם הדרוזים. אז אותה תקופה הכל היה ביחד, דרוזים עם הבדואים, עם הנוצרים. יועץ לעניני ערבים, אני לא

ש: עכשיו בשלב הזה כבר התחלת לעסוק במה שקרוי העפלה יבשתית?

ת: לא, לא. זה לא

ש: שום קשר להעברת יהודים?

ת: לא מה פתאום. לזה התוודעתי רק שהתגייסתי לקבע וגם כן כשביקשו ממני לכתוב את העבודה על העלאת היהודים מלבנון. ושוב, זה במסגרת כתיבת המורשת של היחידה ששירתתי בה. כי במסגרת כתיבת המורשת נכתבו, כל מיני קצינים כתבו כל מיני פרשיות. כל מיני פרשיות מכל מיני תחומים. עלי הוטל הדבר הזה, כי ידעו שאני מכיר את הנושא, ידעו שאני קרוב לנושא, יש לי עניין בו וזה. אמרו לי – אתה מסכם, נדמה לי מורשת היחידה, אתה מסכם את המבצע הזה שנקרא "מבצע להבה".

ש: מבצע להבה. כשאתה מדבר על מבצע להבה אתה מתכוון לכל העניין הזה של הפעילות של שולה כהן.

ת: כן. לא, לא כל הפעילות של שולה כהן. זה חלק מהפעילות של שולה כהן.

ש: החלק הזה של הבאת היהודים.

ת: החלק של הבאת היהודים, כן.

ש: על איזה שנים אתה מדבר?

ת: זה מה שהרציתי. אתה קיבלת את ההרצאה?

ש: כן, אני אקבל את זה. אבל ...

ת: זה מדובר בשנים 59-61. מרץ 59' ...

ש: אתה מדבר על מבצע ...

ת: כמו שאני אומר לך. מבצע להבה זה כמו שהופיע אצלנו במסמכים של היחידה, זה מאפריל 59' ועד אוגוסט 61', כשנה וחצי. זה היה בצורה של מבצע מסודר. אני ציינתי לך קודם, אמרתי לך בין 48' ל-58' היו עליות יהודים בצורה עצמאית. דרך היבשה הגיעו וגם דרך הים. חלק הגיעו למטולה למה שנקרא תחשיבה, לכפר גלעדי, דרך מטולה לכפר גלעדי. חלק הגיעו מחניתה. על כל פנים בין אפריל 59' עד אוגוסט 61', שנה וחצי, אז היה מבצע מסודר ובגלל זה כנראה גם הוא קיבל את הכינוי, קיבל כינוי "להבה".

ש: למה להבה דרך אגב?

ת: אין לי מושג.

ש: אה, או. קיי.

ת: כמו שיש עזרא ונחמיה מעיראק ומרבד הקסמים מתימן, אז זה להבה.

ש: כשאתה אומר היחידה קיבלה, קודם כל על איזו יחידה אתה מדבר?

ת: איזו יחידת יומינט של חיל המודיעין.

ש: יומינט?

ת: יומינט. הפעלת סוכנים.

ש: אני מבין שהייתם בכלל יחידת מודיעין, נכון? אז מה פתאום היחידה מקבלת את העניין הזה?

ת: היחידה לא קיבלה. שוב, קיבלת על זה תשובה בזמנו מבני, אמר לך. זה, כשמגיע דבר כזה אתה לא יכול לדחות. כשבאים אליך ואומרים לך - מצילים יהודים מארצות מצוקה ומאחר שהיחידה שלנו הפעילה סוכנים דרך הגבול וסוכנים הם שיצרו את הקשר, מדרך הטבע זה הוטל. מה פתאום צה"ל הביא את העולים מאתיופיה במבצע שלמה ומבצע ...

ש: ... אתיופיה.

ת: שוב, תשמע, העלאת יהודים מארצות מצוקה זה אחד היעדים של המדינה. זה כבר לא משנה איזה גוף עושה את זה. מה עוד שיש לך פה אנשים שקשורים לרשת, לשולה, והם הולכים. קודם כל יהודים באו כל הזמן כמו שאמרתי לך. כל הזמן באו יהודים. אז אפשר לעשות את זה בצורה יותר מסודרת. ש: הבנתי ...

ת: אני לא יודע אם זה הוטל. אני לא, זה באמת אני לא יכול לתת לך את התשובה אם זה הוטל באופן רשמי, ישבו והחליטו והיום אנחנו מתעסקים עם זה. עצם זה שמגיעים אליך סוכנים ואומרים לך – תשמע, יהודים פנו אלי באמצעות זה וזה, רוצים לעלות, אז אתה לא יכול לדחות דבר כזה. זה בכל אופן אנשים, יהודים שנמצאים במצוקה.

ש: הבנתי. עכשיו, אתה אומר יהודים, אז בעיקר יהודי סוריה שנמצאים בלבנון?

ת: כן. יהודי סוריה, רק יהודי סוריה. לפי המחקר שלי שום יהודי מבירות למשל לא עלה. חכה אני יכול לתת לך פה רגע שניה, יש לי את הסיכום בדיוק כמה עלו מאיפה. האמת שהמבצע הזה, "מבצע", אפשר לחשוב מה הזה. כולו בשנה וחצי הזאת עם הפסקה של חצי שנה באמצע בין התאריכים שציניתי קודם, עלו בסך הכל

ש: ... הפסקה ...

ת: ההפסקה בעיקר מסיבות בטחוניות כי השלטונות הלבנונים שם בלחץ של שלטונות סוריה ביקשו מהם להפסיק את ה

ש: האפשרות ל

ת: האפשרות של יהודים לעלות. אמרתי פה, אם נדבר על ברוטו ונטו, ברוטו זה 18 חודש אבל בפועל זה שנה. היתה הפסקה של חצי שנה שכמעט לא עלו יהודים. כל התקופה הזאת שבין מרץ '59, כמה אמרת לי שם? ממרץ '59 לאוגוסט '61, עלו 92 יהודים בסך הכל.

ש: מה התאריכים של ה... הזאת?

ת: כן, אני אחר כך אני אגיע לזה. על כל פנים העולים, אף עולה לא הגיע מבירות. זה רק מוכיח לך על הרמה הכלכלית

ש: רמת החיים.

ת: ורמת החיים של יהודי בירות. מי שהגיע זה ככה – 47 יהודים מדמשק, 35 יהודים מחלב, חמישה מקמישלי וחמישה מטריפולי שבלבנון. עכשיו ככה, מתוך כלל ה-92 איש זה 66 גברים ו-26 נשים. מתוכם בסך הכל היו שתי משפחות. מתוך סך 92 העולים היו שתי משפחות, השאר זה בודדים. המשפחות ככה – היתה משפחה אחת מטריפולי, אבא, אמא ושלושה ילדים ומשפחה אחת מחלב, אבא, אמא ושני ילדים. כל השאר זה בודדים. בדרך כלל בחורים צעירים מגיל 15 עד גיל 28. זה ה

ש: מבחינה סטטיסטית.

ת: זה מבחינה סטטיסטית. חלוקה לפי שנים אם אנחנו נדבר על שנים, אז ככה – ב-'59 עלו 28 יהודים, ב-'60 עלו 23, וב-'61, עד חודש אוגוסט '61, עלו 41.

ש: הבנתי. מי בעצם הביא אותם? אותם סוכנים שעבדתם איתם?

ת: מי שהביא אותם זה הסוכנים. כמו שפירטתי

ש: שעבדו עם שולה?

ת: שעבדו עם שולה. יהודים בדרך כלל היו מגיעים, כמו שציינתי היהודים מסוריה היו מגיעים בדרך כלל לבית הכנסת בבירות. בבית הכנסת שם היה מן בית מדרש, ליד זה היה מועדון, היו עוד כל מיני מוסדות ציבוריים של הקהילה היהודית. ידוע ש, היו יודעים למי לגשת, לראשי הקהילה שם. אני יכול לציין לך שמות של אנשים שהתעסקו עם זה שם בבירות.

ש: כמו? אתה יכול להגיד?

ת: כמו ד"ר עטייה גם כן. כמו אני יודע, ז'ק שייחה, ד"ר עטיה, ג'וזף קובה, אלבר אליה, סלים ג'מוס.

ש: חלק מהם נפטר ודאי.

ת: חלק נפטר. למשל סלים ג'מוס אני יודע פוזיטיבית, אלבר אליה וסלים ג'מוס אני יודע פוזיטיבית שהם נחטפו על ידי חזבאללה או ארגונים פלסטינאים, לא ברור בדיוק. לא ברור מי. ג'וזף קובה אני יודע, מרקו שמעה, שמעון גרגו. אלה כל מיני שמות, אני אפילו לא מכיר אותם. אני יודע רק שהם הופיעו, הם צוינו למעשה על ידי העולים החדשים כמי שטיפל בהם. כנראה שהאנשים האלה היו בקשר עם שולה. היו אומרים לה - תשמעי, הגיעו שניים, הגיעו שלושה, הגיעו חמישה יהודים. תסדרי אותם.

ש: תארגני ...

ת: תארגני להעביר אותם. היא היתה יוצרת קשר עם המבריחים שהם היו כמו שאמרנו סוכנים. היא היתה יוצרת את הקשר, אומרת להם ככה וככה מה לעשות. היו אומרים לה שיחכו בתאריך כזה וכזה במקום כך וכך. היא היתה מוסרת לאנשי הקשר היהודים שאותם יהודים שיגיעו שיחכו במקום כך וכך. בשעה הנקובה במקום המיועד היו מגיעים, אוספים אותם, היו יוצאים איתם מחוץ לעיר. מחוץ לעיר כבר חיכו סייענים נוספים שהיו למעשה פותחים את הדרך. היו פותחים את הדרך, בדרך כלל היו בוחרים את הצירים שידעו מראש ש, אותם סייענים היו קשורים למשטרה, לצבא. ידעו מראש באיזה צירים אין ש: הם אמורים לעבור.

ת: אין מחסומים. או יכול להיות, אני לא יודע, יכול להיות שהם היו גם משחדים בצירים שיש בהם משמרות. אבל בדרך כלל לא זכור לי מכל המחקר שעשיתי שאי פעם נעצרו על ידי מחסום כלשהוא כי בדרך כלל הקבוצות, אמרתי לך, הן בדרך כלל נעו בשתי מכוניות. במכונית אחת היה אחד הסייענים הבכירים שלמעשה ליווה את כל המבצעים. היה יושב על ידו אחד הסוכנים ואחד המוברים. במכונית השניה שאר הבורחים, שאר העולים. בדרך כלל זה קבוצות בנות שלושה עד חמישה איש, לא יותר.

ש: בכל רכב?

ת: לא, בשני הרכבים יחד.

ש: בשני הרכבים יחד?

ת: כן.

ש: השם מחמוד עוואד מוכר לך מהענין הזה?

ת: לא יודע מי זה.

ש: לא מוכר לך?

ת: לא. מי זה?

ש: זה אחד מהמברייחים של שולה ששמו בעיתונות, זה דוקא אל-ג'האד שיוצא לאור בירושלים העתיקה שדיבר עליו.

ת: לא, לא יודע מי זה.

ש: או.קיי. דרך אגב השמות

ת: בכל מקרה שמות אני לא אזכור. הסוכנים יש להם כינויים, אנחנו לא מתעסקים איתם בשמות מסיבות מובנות.

ש: רק להבין, האם הספר של שולה, שבטח אולי נגעת בו כי הוא עוסק בענינים האלה, היא מציינת שם שמות של סוכנים ערבים לבנונים שעבדו איתם, כאן מהכפרים בצפון. השמות האלה הם נכונים?
ת: אין לי מושג.

ש: אה, אתה לא מכיר את ה

ת: אני לא זוכר. קודם כל לא קראתי את הספר.

ש: אהה.

ת: לא קראתי את הספר. אולי דפדפתי בו אבל לא קראתי.

ש: לא התעמקת בו.

ת: לא התעמקתי בו, ואם היא מציינת אז כנראה שהיא יודעת. על כל פנים אנחנו בדרך כלל משתדלים לשכוח את השמות, אנחנו רק בכינויים.

ש: או.קיי. כשאתה אומר היא ארגנה אותם לקבוצות והמברייחים העבירו, השאלה שלי היא האם היו אנשים בסוריה שידעו מראש שהם הולכים להפגש עם אותה שולה ומראש היו מעורבים?

ת: אני חושב שכן. לא, לא להפגש עם שולה, אבל ידעו בדיוק. זה עובר מפה לאוזן. הם ידעו בדיוק לאן להגיע. הם ידעו שהם צריכים להגיע לבית הכנסת היהודי בבירות, ליצור קשר עם אחד מפרנסי הקהילה ואותו פרנס יצור קשר עם שולה. אני לא יודע אם משהו מהם נפגש ישירות איתה. אני באמת לא יודע, אין לי מושג. יכול להיות שזה מופיע בספר שלה. אין לי מושג.

ש: אתה דיברת על תקופה מסויימת, אתה יכול לציין תאריכים מתי היתה הפסקה?

ת: כן, שניה, תן לי להתסכל פה רגע שניה. כמו שאמרתי קודם, המבצעים ברוטו היו 18 חודש, אבל בין נובמבר '60 למרץ '61 היתה הפסקה בעיקר מסיבות בטחוניות. השלטונות הסורים ביקשו, דרשו משלטונות לבנון לעצור את הפעילות של העליה. האמת שגם בתוך הקהילה, לפי מה שכתוב, מתחקור של העולים עצמם מסתבר שגם בתוך הקהילה עצמה היו כאלה שהתנגדו בכלל לכל הסיפור הזה. כי חששו פשוט לעורם. ראו שכל הסיפור הזה אולי עלול להמיט עליהם אסון. שואה, או אסון, אולי לא שואה. אבל ברור שהוא לא, שהוא מזיק להם והוא לא מוסיף להם

ש: בריאות.

ת: בריאות עם השלטונות. כנראה שהשלטונות הלבנונים ידעו בפירוש מכל הסיפור הזה בדיוק מי מנהל את העסק וכנראה, אני לא, אני באמת לא יכול להצביע על הנקודה, אבל הרי רשת שולה לא התעסקה רק עם יהודים. היא התעסקה בכל מיני דברים נוספים והיא נפלה בעקבות אותם דברים נוספים ואז גם פעילות עלית היהודים פסקה כשהרשת נפלה ושולה נעצרה.

ש: אני מבין מכך שאילו הרשת לא היתה נופלת, פעילות ההעפלה הזו, הברחת היהודים היתה נמשכת?
 ת: לא יודע.

ש: זו הסיבה היחידה ש

ת: לא יודע. קשה לי. יכול להיות. תראה, הסיפור אתה יודע מבריחים רוצים כסף. לא משנה להם איך. אם זה מודיעין ואם זה הברחת יהודים או הברחת חשיש או סמים או אני לא יודע מה. מחפשים כסף. אז אם על כל יהודי שהם העלו הם קיבלו בהתחלה סכום מסוים שאחר כך במשך הזמן הוא עלה, אז מה אכפת להם? אז הבריחו גם יהודים. הרי ממילא הוא נוסע מהדרום לצפון.

ש: מה באמת היה התשלום מראש?

ת: כן, בדרך כלל בהתחלה היו מקבלים המבריחים 700 לירות לבנוניות.

ש: על כל?

ת: לאדם, כן. אחר כך זה עלה ל-900.

ש: אחר כך עלה ל-900?

ת: כן.

ש: הבנתי. סך הכל זה היה כסף לא רע.

ת: אין לי מושג. אני לא יכול להעריך את זה. זה אתה צריך לבדוק את זה מה היה ערך הלירה הלבנונית באותה

ש: אז ערך הלירה הלבנונית היה קצת יותר מלירה סורית. לירה סורית היתה אז, ארבע לירות סוריות = דולר אחד.

ת: ולירה לבנונית?

ש: קצת יותר.

ת: אה, קצת יותר.

ש: קצת יותר, לא הרבה, אבל קצת.

ת: אז זה 700

ש: אולי קצת יותר, ערכה היה גבוה יותר.

ת: אהה, כן.

ש: אז זה היה כסף לא רע. השאלה היא למה המבצע להבה, למה התחיל רק אז?

ת: מתי? מה זה רק אז?

ש: באותו תאריך שציינת. למה לא לפני זה?

ת: לא יודע. יכול להיות מבחינת הכמות, אולי לפני זה לא באו הרבה יהודים. אני אין לי. זה דבר אחד. יכול להיות שהסיפור התחיל להיות מעמסה יותר מדי גדולה על רשת שולה, התחילו למסד את זה. לא יודע. אין לי תשובה, אני לא

ש: זו אחת השאלות הנוספות, למה מיסדו את זה בכלל?

ת: מיסדו את זה כדי להציל יהודים כמה שיותר.

ש: גם קודם הגיעו ...

ת: אבל כנראה שהגיעו פחות.

ש: כן? ענין של, נראה לך שזה ענין מספרי?

ת: אתה בעצם היית צריך לדעת.

ש: כן, אבל אני רציתי לשמוע גם ממך ... אולי ...

ת: אני לא יודע, לא יודע. יכול להיות שכשראו שהעסק מתחיל לגדול אולי אמרו – בואו נמסד את זה.

אולי, אני לא, אין לי תשובה לשאלה הזאת.

ש: בהרצאה שנתת בבית בירם לזכרו של ברוך כהן, אתה ציינת שני צירים עיקריים מסוריה, מעברים על גבול לבנון.

ת: כן.

ש: ציינת שם שני כפרים. אתה מוכן לחזור על זה?

ת: מסוריה לדמשק?

ש: מסוריה לדמשק

ת: תראה, בדרך כלל הם לא עברו דרך הזה. הם עברו מצפון למעברים הרשמיים. המעבר הרשמי זה מה שנקרא מעבר אל-מצנע.

ש: איפה זה?

ת: זה מעבר הגבול, זה תחנת המכס בין סוריה ולבנון. אל-מצנע זה למעשה תחנת הגבול הסורית.

ש: תחנת הגבול הסורית?

ת: הסורית, אל-מצנע.

ש: על גבול בירות-דמשק?

ת: בציר בירות-דמשק. הם עברו או מצפון למעבר בדרך ההרים, או מדרום לזה. יש כאלה שגם הלכו יותר דרומה לכיוון דיר אל-עשאיר. אבל אולי יכול להיות חברה צעירים, הרפתקנים יותר.

ש: איך קראת למעבר הדרומי?

ת: זה לא מעבר.

ש: אזור.

ת: זה אזור דיר אל-עשאיר.

ש: זה כפר?

ת: זה כפר גדול, כן.

ש: על הגבול?

ת: על הגבול.

ש: בצד הסורי?

ת: זה כפר לבנוני כבר.

ש: אה, זה כפר לבנוני?

ת: כן.

ש: הבנתי. אתה אישית לא עסקת בזה, נכון?

ת: לא.

ש: אתה זוכר מהצד שלנו אנשים שאפשר לומר את השמות שלהם שהיו אז מפקדי המבצע? היה לו מפקד?

ת: היה לך במרבית התקופה זה בחור שפגשת אותו, בני זאבי.

ש: בני זאבי?

ת: במרבית התקופה הוא היה המפקד של הצפון. בתקופת המבצעים, המבצע הזה.

ש: הבנתי.

ת: זה מתוך החומר שזה.

ש: או.קיי. עכשיו, בשנות ה

ת: יש פה בחור נוסף שגר פה בנהריה דוקא, אני לא יודע אבל עד כמה היום הוא יכול לעזור לך, למה הוא כבר מאוד מבוגר, יכול להיות שאולי תנסה לאתר אותו, יצחק מינה, אם שמעת את השם?
ש: יצחק מינה? מוכר לי השם הזה.

ת: תנסה לאתר אותו. יכול להיות שהוא יכול לעזור לך כי אני יודע שהוא גם ליוה את המבצעים האלה.
הוא צריך להיות היום בן שבעים וחמש, משהו כזה.

ש: הוא נהרייני?

ת: הוא נהרייני, כן.

ש: או.קיי. אחרי המבצע, הוא הסתיים כשהרשת נפלה. לאחר מכן לא ניסו לחדש את המבצעים האלה?

ת: לא ראיתי, לא

ש: אולי באופן יבשתי יותר?

ת: אין לי מושג. אני לא בקטע הזה. לא, תראה, עד כמה שאני זוכר נדמה לי, זה כבר מתוך ידע כללי, אני יודע שאחרי התקופה הזאת התחילו פשוט להגיע יהודים דרך תורכיה.

ש: כן, או.קיי. זה

ת: אחרי התקופה הזאת, כשהגבול התחיל להסגר יותר. שתבין, ההשפעה של הצבא הסורי בלבנון גדולה מאוד. אני מדבר, אנחנו מדברים על '61, '62. אז הדברים, המעורבות הסורית בלבנון תמיד היתה חזקה, בעיקר של המודיעין. אני מתאר לי שהגבול כבר נסגר יותר. אני, טוב, מתוך כל הסיפורים והמעקב אחרי כל זה, אחרי כל היהודים מסוריה, אני יודע שאז התחילו דוקא לבוא דרך תורכיה. זה בטח אתה עלית על זה, חקרת את זה, אני יודע.

ש: או.קיי. בשנות השבעים גם כן היית כאן, נכון? ממש עבדת פה, נכון? בשנות השבעים?

ת: כן.

ש: בשנות השבעים אני יודע שהגיעו יהודים.

ת: מאיפה?

ש: מסוריה ללבנון, הגיעו.

ת: מסוריה ללבנון?

ש: מסוריה ללבנון, מחלב ללבנון, גם דרך הים, יש לי עדויות

ת: רגע, לאן? לפה, לארץ?

ש: כן, בהחלט.

ת: לאן?

ש: דרך הים באמצעות ספינות של חיל הים, דבורים, הגיעו לחיפה. זה לא מוכר לך הענין הזה?

ת: אין לי מושג, לא.

ש: אבל עבדת כאן במודיעין באותה תקופה.

ת: אבל הרי יש הרבה גופי מודיעין.

ש: כן, בסדר. אני מדבר עליך, כאדם

ת: בשנות השבעים?

ש: כן.

ת: מתי? על איזו שנה למשל אתה

ש: לפני מלחמת יום כיפור. '70, '71, '72.

ת: אני לא, אני אמרתי לך, אני התגייסתי ב-'76.

ש: אה, רק ב-'76.

ת: אני מה היה לפני זה אני באמת לא יודע.

ש: אתה לא יודע על אילו שהם מבצעים ...

ת: בסדר.

ש: אז אם אני מבין אותך נכון, בסוף התקופה, לאחר שרשת שולה נופלת, נגמר המבצע, זאת אומרת כמבצע.

ת: אין לי אסמכתא, בכתובים אני לא מצאתי. כשסיכמתי את הנושא לא מצאתי מעבר לזה, כמו שלא מצאתי גם לפני מרץ '59 לא מצאתי עדויות שהיחידה התעסקה בזה.

ש: שהיחידה המסויימת הזאת התעסקה בזה.

ת: כן. ואחרי זה גם לא מצאתי שום

ש: הבנתי. במסגרת היחידה. עכשיו, בהשכלה הכללית שלך, כאיש מודיעין, היו אבל על פי מה שאתה יודע, היו יחידות אחרות שעסקו בזה? צבאיות?

ת: במה?

ש: בהעפלה. בהבאה של יהודים.

ת: מאיפה?

ש: מסוריה ללבנון.

ת: דרך איפה?

ש: הגבולות או דרך הים. ... הגבולות, כשאני מדבר על הגבולות ...

ת: אני לא חושב.

ש: אתה לא חושב.

ת: אני לא חושב. כי שוב, היחידה המסוימת הזאת היא שאמונה על כל מה שקורה בדרך היבשה. לא, לא נראה לי... יש דברים שאני לא

ש: שאתה לא מודע להם.

ת: יש מבצעים שאני לא מודע להם. אני לא יודע באמת, אני לא.

ש: השם למשל שושן יצחק מוכר לך?

ת: לא.

ש: או.קיי, אז אתה לא מכיר אולי את האנשים. הם היו יותר אנשי מוסד.

ת: יכול להיות שהמוסד. אמרתי לך, תראה, נתיב התעסק עם יהודים מברית המועצות והמוסד התעסק בהצלת יהודים בארצות מצוקה אחרות. אני לא יודע, אולי הצילו איזה יהודים מאפגניסטן, אני יודע? או מאיזה שהוא מקום אחר? אבל... מתעסק בזה. לא

ש: אבל לא היחידה המסוימת...

ת: אני לא יודע. על היחידה, לא יודע. מודיעין 10 לא, לא יודע. אם הם התעסקו בזה אין לי מושג. הייתי יודע, אם היה כנראה שהייתי יודע. סביר להניח שהייתי יודע.

ש: או.קיי.

ת: שושן יצחק? לא.

ש: הוא חלבי במוצאו.

ת: לא.

ש: או.קיי. אז בענין הזה, אם אתה רוצה משהו לסיכום או מבחינת המבצע, האם הוא היה מוצלח בסופו של דבר, אחרי שבדקת. האם האנשים, אנשי היחידה טענו שהוא הצליח? האם היו להם מטרות והם עמדו במשימה, שמטרה שהוא קבעו לעצמם?

ת: תשמע, אני לא יודע אם היתה פה מטרה. היה פה מצב שהיית צריך לתת לו מענה. היה טפטוף של יהודים שבאו מארץ מצוקה, רצו להגיע לארץ, והיית צריך לקלוט אותם ולך היו את הכלים לעשות את זה. אז עשו את זה. זהו, אני לא יודע אם היתה מטרה, נאמר ישבו בשיבה ואמרו – השנה אנחנו מעלים אלף יהודים או השנה אנחנו מעלים מאה. עובדה שבסך הכל כל השנה וחצי הגיעו 92 יהודים. אמנם כל יהדות סוריה היא לא, דמשק וסוריה בכלל זה לא מן ה, זו קהילה מאוד קטנה. אלה מספרים מצחיקים אם אתה משווה את זה ליהדות מרוקו, יהדות עיראק. אין פה מבצע עם מטרות, עם כלים, אמצעים.

ש: שאלה נוספת שמתחסת

ת: פשוט היחידה היתה מוכנה עם כלים מסוימים לתת תשובה למצב שישנו בשטח.

ש: הבנתי. האם נאמר ליחידה, האם ידעת, אתה יודע, שנאמר להביא שמות מסוימים, או שזה כל מי שבא ברוך הבא?

ת: לא. אף פעם לא, ידענו פחות או יותר תמיד מי יבוא בנגלה הבאה.

ש: שמות?

ת: שמות. כי העולים שהגיעו אמרו - תשמע, זה וזה וזה נמצאים שם ומחכים. זה וזה יצאו איתנו מדמשק ובאו איתנו אבל בגלל שהמשלוח היה גדול אנחנו התחלקנו לשתי קבוצות. אנחנו החמישה הראשונים ואחר כך יש עוד חמישה. ידעו תמיד פחות או יותר כמה יכולים להגיע בנגלה הבאה.

ש: לפי מה שאני הבנתי ממך, תקן אותי אם זה לא נכון, הפעילות, ארגון האנשים לא היה מסוריה, אלא מלבנון. שלכם אני מתכוון. או שהבאה היתה כבר מדמשק?

ת: לא. מדמשק הם הגיעו בכוחות עצמם.

ש: ללבנון? תמיד?

ת: לבירות, כן. הארגון וכל שרשרת ההגעה שאנחנו היה לנו בה חלק ונוהלה על ידנו זה מהרגע שהם הגיעו לבירות.

ש: לבירות.

ת: כן.

ש: אתה עוד פעם אחת מוכן לקרוא את השמות של האנשים הפעילים מהקהילה, מנהיגי הקהילה, שהיו שותפים בענין הזה?

ת: אני לא יודע מה מידת השותפות שלהם, אבל זה, הם צוינו בוא נגיד כך, צוינו על ידי העולים כ ש: מסייעים.

ת: מסייעים. אז היה ככה - אחד בשם אלבר אליה, סלים ג'מוס, אליהו כנראה שייחה, ז'ק שייחה, ד"ר עטייה, ג'וזף קובה, שמעון גרגו, מקס ידיד, מרקו שמעה. יש פה, אה, שבתאי פריחה או פירחה. ש: תפקידם בקהילה ...

ת: לא יודע, אני לא מכיר מהם אף אחד אישית.

ש: כן, אבל מהמסמכים אולי.

ת: לא יודע. לא זוכר.

ש: או קיי. אולי עוד משהו אתה רוצה ככה שאולי לא שאלתי אותך ושהוא משמעותי לענייננו? לסיכום הנושא הזה אתה רוצה להוסיף עוד כמה מבחינת התחושה האישית שלך אחרי שחקרת את העניין? למשל מה היו התגובות של העולים בתחקירים?

ת: עוד פעם?

ש: אתה עשית את המחקר הזה

ת: זה לא מחקר. זה לא

ש: זו עבודה לצורך מורשת.

ת: עבודה למורשת היחידה, זה לא מחקר.

ש: בסופו של דבר מתוך כל העבודה הזאת, אתה הגעת לאילו שהן מסקנות לגבי התחושה של העולים עצמם? איך הם חשו כשהביאו אותם? מה היו התחושות שלהם?

ת: אני לא, קשה לי לענות על שאלה כזאת כי לא נפגשתי עם העולים.

ש: לא נפגשתי איתם?

ת: לא נפגשתי. כל מה שהיה לי, קראתי את הדיווחים שלהם. הדיווחים שלהם הם מאוד כלליים. דיברו בעיקר על הלכי רוח בקרב הקהילה בבירות לגבי ההתלבטויות על עצם העליה, על הסכנות שעלולות להווצר לקהילה מהפעילות הזאת. היו הרבה תאורים לגבי מצב היהודים בדמשק או בקמישלי או בחלב, על כל מה שקורה איתם, ההתחלה של ההגבלות על היהודים. מתוך הכתוב קשה כל כך להתרשם. תראה, זה גם מרביתם היו חבר'ה צעירים, בני אמרתי לך 15 עד 27-28, שלא תמיד אולי יכלו להביע בדיוק את מה ש, את הדברים.

ש: אמרת שנקודות ההגעה העיקרית שלהם היו ל-?

ת: מה פירוש נקודות ההגעה ...

ש: ... הם הגיעו בגבול הארץ?

ת: גבול הארץ?

ש: כן.

ת: כולם הגיעו למטולה.

ש: כולם למטולה?

ת: למעט פעם אחת שהגיעו למשגב עם.

ש: למשגב עם?

ת: לקיבוץ משגב עם, כן.

ש: למה? מה

ת: הקליטה היתה במטולה, במשטרת מטולה. לשם היו מביאים אותם.

ש: למשטרת מטולה. ושם הסוכנות היהודית טיפלה בהם או

ת: לא. הם, אמרתי לך, היו מגיעים מבירות דרומה בשני צירים – או בציר החוף או בציר הבקאע. היו אחר כך הולכים ברגל מאזור אל-חיאם, אזור מרג' עיון, עד משטרת מטולה. משהו בסביבות שלושה קילומטר, חמישה קילומטר ברגל

ש: בלילה?

ת: בלילה, ודאי. במשטרה הם היו נקלטים על ידי נציגים, היו מגיעים עם המבריחים/סוכנים, נקלטים על ידי נציג היחידה, נשארים ללון באזור, בדרך כלל במטולה או בכפר גלעדי לילה, ובבוקר אנחנו היינו דואגים להביא אותם לחיפה ולמסור אותם לנציג הסוכנות.

ש: בחיפה?

ת: בחיפה.

ש: שם בכניסה לנמל?

ת: לא יודע. זה תשאל את יצחק מינה. אמרתי לך, הוא התעסק עם זה.

ש: מאה אחוז.

ת: תנסה לאתר אותו, הוא יכול מאוד לעזור לך אם הוא לא, אם הוא עדין צלול, כי אני מזמן לא פגשתי אותו.

ש: או.קיי, אם אין לך מה להוסיף, אז אני אומר לך הרבה תודה רבה. עזרת לי הרבה מאוד ותודה לך.